

MEZŐKÖVESD

MEZŐKÖVESD elsősorban etnográfiai érdekességei által foglal el kiemelkedő helyet az Alföld mezővárosai sorában. Ilyen szempontból valósággal egyedül álló, különleges nemzeti értéket képvisel: virágzó háziipara csak úgy ontja ma is a magyar népművészet pazar pompájú alkotásait, anyagi kultúrája az elsüllyedt magyar hagyományvilág se szeri, se száma maradványát őrzi s így néprajzi tekintetben Délborsod e húszezernyi lakosú matyó fészkében mintegy hatványozott fokon lép elénk a magyar falu. A színek valóságos forgataga kábítja el például az idegent, aki a vasárnap délután verőfényében Mezőkövesd piacterén a karcsún égnek iramodó templomtorony tövében megáll s a körülötte hömpölygő sokaságon végigtekint. Litánia előtt vagyunk és áll a korzó. Surcok, lityák, sátoroskendők, rakott szoknyák és himes ingmellek zuhognak-lebbsenek körülöttünk tarka-barka össze-visszasággal, illegő-billegő matyóleányok „karúinak“ a plébánia, a községháza és a boltok előtt, ahol a falu minden részéből összecsődült legénysereg támogatja a falat s mustrálja a páváskodó másik nemet. Fülünkbe ízes magyar szavak duruzsolnak, egy-egy menyecske fején kackiásan mered fel a „csavarintó^ bóbítája, odébb bogárhátú kunyhók kapujában egy-egy mokány, pipás öreg magyar, a házak előtt „tanyázó“ asszonyok — a népi egzotikumok egész áradata kapja meg így különös varázsával az idegen figyelmét. Valóban, a magyar néprajz mintegy dióhéjba sűrítve kínálgatik itt az utazók Leikái és Kontaxai elé.

A színpompás külső azonban csak egyik oldala a falu életének. A hétköznapi, a gyakorlati élet nézőpontjából közelítve Mezőkövesdhez, sajnos, szertefoszlik a színek varázsa s helyén zavaró kérdések és problémák egész tömege tornyosul elénk. A gondok kísértethadserege kóvályog ma a falu zezugos utcái fölött, mintha a történelem egyre súlyosbodó nyomásával mérköznének itt a százados elszigeteltségben kialakult életviszonyok s ez a döbbenetes harc társadalmi, kulturális, mezőgazdasági, egészségügyi, ipari, sőt művészi téren is a falusi élet szinte minden vonalán a problémák egész özönét zúdítja a helysége. Mezőkövesd ilyen tekintetben is a magyar falu életének szuperlatívuszát nyújtja! A kezdetleges higiéniajú életmód, a község rettenetes zsúfoltsága, a primitív művelődési színvonal, a summáskérdés, a matyó kézimunka dekadenciája, a háziipar termékeiért fizetett jelentéktelen munkabér, a tagosítás és telepítés kérdései, stb. stb. — tengeri

kígyóként kapcsolódnak itt egymásba s elemi erejű szorításuk létében fenyegeti a különös kis néprajzi sziget lakosságát. A kérdések e bonyolult szövedékében minden szál egybefut, minden mindennel összefügg s így a krízis diagnózisának felállítása, a helyi gondoknak csak valamelyes rendszerességgel való előadása is sokoldalú munkát igénylő feladat.

A MAI KRITIKUS HELYZET kialakulásában nézetünk szerint két döntő fontosságú tényező játsza a főszerepet, amelyeket legmélyebb mívoltukban a szociológus és a pedagógus álláspontjáról közelíthetünk meg.

Ami Mezőkövesd sajátos szociális helyzetét illeti, erre vonatkozólag az 1930. évi népszámlálás szolgáltat beszédes adatokat. A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal idevonatkozó demográfiai kiadványának tanúsága szerint a helység lélekszáma az utolsó ötven év során tíz évenként a következőképpen alakult: 1880-ban a polgári népesség száma Mezőkövesden 10.606; 1890-ben 12.674; 1900-ban az összes népesség 15.224; 1910-ben 17.202; 1920-ban 18.548 s 1930-ban 20.806 lélek. A számok egy hallatlan életenergiájú faj fejlődését jellemzik: Mezőkövesd lakossága az utolsó ötven év folyamán 100%-kal szaporodott, mintegy megkétszerezte önmagát. Minthogy sem a község területén, sem a mezőkövesdi járás területén egyetlen gyár vagy egyéb tömeges munkaalkalmat szolgáltató, agglomerációt előidéző intézmény nincsen s a község lakosságának közel 90%-a kizárólag mezőgazdasággal foglalkozik, a népesség lélekszámának e felszökését csak a faj életerejének elemi méretű kibontakozása magyarázhatja.

A lakosság e bámulatos szaporodása azonban a község életében is súlyos problémákat jelent. A szaporodás folyamatával ugyanis nem mutat párhuzamos fejlődést a helység életét szabályozó keretek alakulása: változatlanul ugyanazon életlehetőségek, viszonylag azonos birtokállomány és községhatár vonulatán belül az ötven év előtti népesség kétszerese vergődik megélhetést keresve s ez az a pont, ahol a matyóság különös tragikuma felködlik előttünk. Ismét a Statisztikai Hivatal adataira hivatkozva, meg kell állapítanunk, hogy míg Csonka-Magyarország négyzetkilométerenkénti népsűrűsége 93,4, Borsod vármegyéé 76,0, a mezőkövesdi járásé 89,9 s a 10.000-nél több lelket számláló helységeké 106,2, — Mezőkövesden a népsűrűségi index 213,5, azaz a fenti számok legnagyobbikának kétszeresét is meghaladja. A számok tanúsága: Mezőkövesdet lokális túlnépesedés jellemzi, benne egy életerős faj apasztja napról-napra a szegényes megélhetési forrásokat és zsúfolja tönkre önmagát. A szaporodás friss ritmusa olyan tömegű emberfolótsleget hozott létre máris, amelynek nyomása a munkahiány és gazdasági válság korszakában alapjaiban rendíti meg az évszázados helyi életviszonyok stabilitását. Mezőkövesden a vér életereje sorvasztja a vért, a faj szaporasága egyengeti a faj elerőtlenedésének útját, egy biológiai energiaforrás túltelítődése fenyeget a forrás pusztulásával: íme a paradoxon, amelyből a helyi problémák egész sora veszi kiindulását.

Nem kevésbé paradox, különös látvány, melyet a szemlélőnek a község kulturális képe nyújt. Közművelődési téren a helyi viszonyok legjelentékenyebb determináló tényezője: a mértéken felüli konzervativizmus, a haladó idő követelményeitől való elzárkózás, a kultúrát közvetítő felsőbb társadalmi rétegekkel szembeni bizalomhiány. Kultúrát Mezőkövesden a népesség igen jelentékeny hányadánál elsősorban a lokális hagyományok merev formalizmusa jelent. A falusi élet természetes hagyományhűsége, melyet az örök ütemben működő nagy természettel való szoros kapcsolat önkénytelen hoz magával, ismeretlen okokból felfokozódva Mezőkövesden egy tehetséges faj nagyméretű kulturális elmaradottságára vezetett. S e téren nem kis fokban súlyosbítja a helyzetet a férfiak és nők úgyszólván testületi különélése, mely a családi életben is valóságos dualizmust teremt: e nemi testületek keretei közt származnak át akarva akaratlan a megrogzított helyi szokások, hagyományok és ősi életbölcsekségek nemzedékről nemzedékre, mintegy kötelező normákkal szabva meg így a jövődő kulturális fejlődésének útját. Eredmény: a lakosság tekintélyes része a ma bonyolult életviszonyainak tanácstalan és engedelmes zsákmánya lesz.

A válság e téren statisztikai adatokkal nem jellemezhető; az analfabéták mintegy 10%-os arányszáma a 10.000-nél nagyobb lélekszámú helységek országos átlagának teljesen megfelel. A probléma azonban nem ezen a ponton, a tehetség vonalán keresendő, hanem az általános művelődési vágy hiányában s a jelenlegi primitív viszonyokkal való önfeledt elégedettségben. A jelen helyzetet kialakító százados mulasztások pótlása másként, mint hosszas környezetnevelő, népművelési munka árán nem lehetséges s így annál sajnálatosabb tény, hogy az iskolaügy a mezőkövesdi helyzettel meglehetősen elkésve, csak az utóbbi két évtized folyamán vette fel a harcot. Ez időszakra esik a fiúgimnázium létesítése s a „zárdaiskola“ és Szent Imre-iskola, a két leghigienikusabb iskolaépület emeltetése, valamint az elemiiskolákban dolgozó tanerők számának közel 50%-os növelése is. Mégis a 46 elemiiskolai tanterem, a polgári magánleányiskola, a reál-gimnázium s az 50%-os római katolikus iskolaadó ellenére is az iskola munkája egyelőre még számos esetben meddőnek bizonyul: az elemi és ismétlőiskolát, valamint a négy középiskolai osztályt kijárók kulturális haladását az iskola elvégzése után a beidegzett életformák és előítéletek úgyszólván teljes mértékben közömbösítik. Az iskola nevelő hatásának szélesebb körökre való kisugárzását csak a jelen állapotok hosszas, kitartó ostroma, évtizedek jövődő kultúrmunkája hozhatja meg. S így jutunk el Mezőkövesd második nagy paradoxához: ugyanaz a hagyományhű szellem, amely a matyóság etnográfiai kincseit megőrizte, okozója egyben a közművelődési állapotok elmaradottságának is, amely a jobbsorsra érdemes népet számos esetben a modem élet szabad prédájának engedi át. E tény a helység problémaszövevényének második fő kiváltó tényezője.

ILYEN HÁTTERBŐL bontakozik ki előttünk a község életében megoldásra váró kérdések tömkelegé, amely legsötétebben négy kiemelkedő gócpont köré szövődik. E négy centrális kérdés mind-

egyike: a falu higiéniája, a summáskérdés, a háziipari cikkek áralkulása és néprajzi kincseink romlása — egyaránt különös perspektívákat tár a szemlélő elé.

Közegészségügyi szempontból a falu zsúfoltsága, az aránylag kezdetleges művelődési szint, a szegénység és a hagyományokhoz való szertelen ragaszkodás sok tekintetben végzetes következményekkel fenyeget. Táplálkozás, lakás, életmód: Mezőkövesden a jelentékeny etnográfiai érték és érdekesség mellett is az orvos szemszögéből tekintve nem egy ponton súlyos kifogás alá esik. A népesség nagy átlagánál a táplálékok legfőbbike ma is a szalonna és kenyér, a summás családok végtelen sivár ételneműi sorában elsőrendű szerepet játszik a csempészett olcsó „ezeréssel“, szacharinnal ízesített tea és az olajos kenyér; főtt étel — részben a háztartási ismeretekben való nagyfokú járatlanság miatt — a tehetősebbek asztalán sem mindennapos. A szénhidrátokban és különösen fehérjékben szegényes, egyoldalú táplálkozás elsősorban a gyermekek fejlődését befolyásolja káros irányban. A legtöbb családban a gyermekek nagy száma kérvén helyet, a lakásviszonyok alakulása is kedvezőtlen. Sok még a zsuppfedeles, földes padlójú, szűkablakos lakás, amelyben 8—10 tagú családok valóban minimális légköbméterek mellett senyednek. A hálónak használt helyiségekben télen fűtés úgyszólván soha sincs, viszont a legtöbb istállóban kályha melegít s így az élet középpontjának a téli hónapokban sok helyütt inkább az istálló, mint a lakószoba tekinthető. A tisztaság elsősorban a kevés nagyobb jólétben élő család privilégiuma. Az 1930. évi mintajárásai tisztii főorvosi jelentés eredményként kénytelen elkönyvelni, hogy „Mezőkövesd község intenzív ellenőrzéssel elérte azt, hogy ma már a házak 60%-a rendes árnyékszékkel van ellátva.“

A főntebb körvonalazott nyomorúságos életmód, mely sajnos, a matyóság nagyobb részének sajátja, a népbetegségek egész sorának évszázados melegágya volt. Ilyen szempontból valóban epochális jelentőségűnek mondható a Mezőkövesdi Egészségügyi Mintajárás megszervezése 1928-ban, amely hatéves múlttal a háta mögött, a súlyos gazdasági helyzet ellenére is, igen számottevő eredményeket könyvelhet el. Így csak a két leginkább dülő népbetegségünket említve, a csecsemőhalálozás terén az 1922—929. évek járási átlaga még 22.1% volt, amely szám az újszülöttek közel negyedrézének szomorú végétét demonstrálja; az 1930. és 1931. évek átlaga már 15.7%. A tuberkulózis az 1925—930. évek átlagában 50 áldozatot követelt, 1931-ben a halálesetek száma 26. Évszázados bajok orvoslásáról lévén azonban szó, a számok és a mögöttük álló tiszteletreméltó munkateljesítmény korántsem jelentik a tennivalók befejeződését. Éppen a Magyar Kir. Országos Közegészségügyi Intézet jelentéseiben közzétett járási tisztiorvosi beszámolók statisztikái szemléltetik legvilágosabban a fennálló szociálhigiéniai teendők roppant sokaságát. A helyzet jellemzésére csupán egyetlen adatot idézve iktatjuk ide a tbc-t kutató Pirquet-oltásokra iskolásgyermekeknél nyert + reakciók 1932. évi arányszámait:

I. osztály: fiúk: 18.9%, leányok: 22.5%. II. osztály: fiúk: 38.3%, leányok: 39.7%. VI. osztály: fiúk: 50.8%, leányok: 37%. Ez adatok szerint a 12—3 éves fiúk több mint fele, az ugyanilyen korú

leányok több mint harmadrésze tbc fertőzöttnek mondható. Íme, a szomorú viszonyok közt fejlődő ifjú nemzedék kétségbeejtő egészségügyi állapota, mely annyi más hasonló helyi orvosi problémával megoldásra vár. A helyzet, melyben az orvos a problémák megoldásával vesződik, sokban hasonló a pedagóguséhoz: munkáját az esetek nagy száma, a tudatlanság, a hagyományos szokások serege, s nem utolsósorban a nagy nyomorúság végtelenül megnehezíti.

Gazdasági téren Mezőkövesd életében a magyar falu tipikus bajai szintén hatványozott fokon jelentkeznek: a világszerte dúló agrárkrízis nyomását itt a zsúfolt lélekszám a végsőkig sokszorozta meg. Az elszegényedési folyamat a népesség szaporodásának növekvő arányaival párhuzamosan már a világháborút megelőző évtizedekben vette kezdetét s minthogy a lakosság túlnyomó, közel 90%-a csakis mezőgazdasággal foglalkozik, e folyamat szimptomái elsősorban a birtokmegoszlás terén mutatkoznak. A faj elemi expanziójának ilyen irányú következményeit a községi hatósági Mezőgazdasági Munkaközvetítő alábbi adatai világítják meg, melyekben a földbirtok teljes elaprózottságának ténye szomorúan tükröződik. Mezőkövesden 0—5 katasztrális holdas birtokosok száma 1420; 5—10 holdas 640; 10—20 holdas 130; 20—30 holdas 70; 30—50 holdas 26; 50—100 holdas 10; 100 katasztrális holdnál többel a hivatalos községen és a közbirtokoságon kívül Mezőkövesden senki sem rendelkezik. E számok még korántsem a mélypontig jutott fejlődési folyamat kifejezői: néhány generáció előreláthatólag a mai „nagygazdák“ tekintélyes részének birtokállományával is végez. Ma ugyanis a viszonylag nagyobb birtokoknak csaknem mindegyikén, sőt nem egyszer kisebbeken is, nemzedékeknek egész sora, olykor egy-egy egész szociológiai értelemben vett nemzetség: nagyszülők, gyermekek és unokák családjai gazdálkodnak s ilyenformán a névleges birtokos halálával egyszerre mállik el a birtok s köszönt be egész sor birtokosnál a törpebirtok különleges gazdasági problematikája.

A birtokkal és így megélhetéssel rendelkezők szempontjából óriási hátrányt jelentő körülmény Mezőkövesden bizonyos konzervatív szempontok érvényesülése a földbirtok örökségek felosztásában. A mintegy kétezerháromszáz mezőkövesdi gazda birtoka hozzávetőlegesen 36 ezer parcellára szakadozva foglal helyet a község határában, s e parcellák legtöbbje alig éri el a 0.5 katasztrális holdat. Nem tartozik a szórványos esetek közé, hogy egy-egy birtokos 15—20 helyen s a községtől más és más irányban fekvő telkekkel rendelkezik, a 40—50 holdas gazdák birtoka már 80—100 parcellát is kitesz, de a törpe birtokok óriási hányada is mintegy öt-hat tagból áll. A helyzet rendezését nehezíti az a körülmény, hogy a község déli részén, az 1884-ben felparcellázott egykori koronauradalom, „dominium“, mintegy 1600 holdas területén hatod-, heted-, sőt nyolcadosztályú termőföldet találunk az uralkodó másod- és harmadosztályú átlaggal szemben.

„Már az 1878-iki tagosításkor minden gazda tizenhárom darabban kapta ki birtokát s a szomszédos községekben azóta vásárolt földjeik még messzebb fekszenek“ — olvassuk egy Mezőkövesd földrajzával foglalkozó régebbi tanulmányban. A különös, sok magyar faluban

közös jelenség,¹ amelynek gyakorlati következménye rengeteg munka- és igaerő eltékozlása és a belterjesebb gazdálkodás lehetetlensége lesz, elsősorban szintén a matyóság érintett hajthatatlan konzervativizmusában leli magyarázatát. Ez a lélektani hajlam, amely legmélyebben a legszilárdabb hagyománykonvenciókat őrző birtokos gazdáknak buzogó gazdasági téren mindenekelőtt az ősi családi föld mithoszához való ragaszkodásban nyilvánul meg, ma is egyre tovább aprózza az egy kézben levő birtokokat s legfőbb akadálya mind az osztozkodásban a profán gazdasági szempontok érvényesülésének, mind az esetleges tagosítási kísérleteknek.

A község életében a legsúlyosabb gazdasági és morális problémának azonban a mezőgazdasági munkásság ügyét, a summáskérdést kell tekintenünk. A mintegy 6000 főre tehető mezőkövesdi emberfölösleg a község határán belül kenyérhez jutni nem tudván, sok évtizedes hagyományt folytatva szegődik el tavaszi, nyári és őszi agrármunkának az ország minden részén levő gazdaságokhoz s csak a téli hónapokat tölti minden munka nélkül, nyári keresetéből élve Mezőkövesden. A helyzet sajátos voltára e tekintetben mi sem jellemzőbb, mint hogy a nagyfokú nincstelenség középeit iskolaköteles gyermekek egész sora, ezernél több kiskorú is kénytelen a nyomor kényszerítő hatása alatt a mezei munka idején „félkezes“ munkát vállalni, sőt az iskolakötelesek nagy számmal kísérik el szüleiket nyári vándorújukon. Ez a körülmény hozta létre Mezőkövesd iskolaügyi specialitását, az ú. n. „summásiskolát“, amelyben a szorgalmi idő november 1. és április 30. közötti hónapokra korlátozódik s amelynek három osztályában a tananyag előírt redukciója mellett az 1933—34. iskolaév folyamán 202 tanuló járt.

A summások hatalmas tömegének sorsa természetesen teljességgel bizonytalan, úgyszólván teljesen függvénye a mindenkori pillanatnyi gazdasági konstellációknak. Esetleges súlyosabb agrárviszonyok között a mezőkövesdi summások ezrei maradnak kenyér nélkül, mint történt 1932-ben, amikor is a községi hatósági Mezőgazdasági Munkaközvetítő adatai szerint mindössze 3122 munkás szegődött el, 2196 munkás nem jutott szerződéshez s ez utóbbiak közül mintegy 1500 munkásnak másfél éven át a szó teljes értelméből semmiféle keresete sem volt, a többi helybeli kisgazdáknál kapott időnként szegény munkaalkalmat és megélhetést. Az adatok a lakosság mintegy 10%-os ideiglenes munkanélküliségét demonstrálják. Ilyen irányban súlyos megpróbáltatást jelent a község nincstelenjeire az ország különböző pontjain egyes helyi hatóságoknak az a saját szempontúkból igazolt intézkedése, hogy a munkaadók elsősorban a közvetlen vidék munkanélküliét kötelesek foglalkoztatni.

Etikai vonatkozásában tekintve a kérdést, bizonyos, hogy a téli tétlenség, az erkölcsi szempontból sok esetben nem kielégítő ellenőrzés a nyári hónapok folyamán, amelyet kezdetlegesebb kulturális fokon állók nem nélkülözhetnek (szülői felügyelet hiánya, férfiak és nők közös hálólhelye), valamint a helyi perspektívák hirtelen tágulá-

¹ Vö. Lovag Fehrentheil László: A tagosítás és mezőgazdaságunk átszervezése. Magyar Szemle XXI. 326.

sával kapcsolatban a helyi szokásformákból való hirtelen kizökkenés; természetesen súlyos demoralizációs folyamatot kiváltó tényezők, amelyeknek következményei, féltő, nem fognak elmaradni.

A KÖZVÉLEMÉNYT azonban mindezen tipikusnak nevezhető gondoknál többet foglalkoztatja Mezőkövesd specifikus problémája, a napisajtótól meglehetősen felkarolt matyó kézimunka ügye, amelynek vonalán a község most már valóban országos érdeklődés középpontjában áll. Belülről szemlélve a matyóság életét, a kérdés a főntebb lokális bajokkal egészen szoros, szerves kapcsolatban lévőknek tetszik s szociális, gazdasági és néprajzi vonatkozásában egyaránt nagy fontosságú.

Gazdasági szempontból a kézimunka körül dúló harc a munkás és munkaadó világszerte álló erőpróbájának helyi megfelelője. Azoknak a vállalkozásoknak száma, amelyek a matyó kézimunka nagyobb tömegben való készíttetésével és üzletszerű árusításával foglalkoznak, ma alig néhányra tehető s rajtuk kívül csak mintegy ötven-hatvan házalóasszony foglalkozik még kevésbé jelentékeny keretek között a magyar háziipar e cikkének értékesítésével. A kézimunka mint kenyérkereseti lehetőség eszerint mindössze néhány kereskedő vállalat szervezete révén juthat érvényre s a szegényes viszonyok közt élő lakosság e lehetőségek kiaknázására ugyancsak rászorul. Ilyen körülmények között a vállalkozók nagyobb és a dolgozók végtelen szerény igényei megfelelő harmóniába simulnak össze s ez a tény magyarázza a kézimunkáért fizetett munkabérek minimális, teljesen antiszociális alakulását. A kézimunkáért fizetett napszám a téli hónapokban átlag 30—50 fillér körül mozog, de 15—20 filléres díjazás is előfordul, míg 60—70 fillért csak egészen elsőrendű munkáért fizetnek némely munkaadók. Nyáron a summásság távozásával a rendelkezésre álló női munkaerők megfogyatkozván, gyakrabban fordul elő az 1 — 1.20 pengős munkabér is.

Az objektívitás álláspontjára helyezkedvén, meg kell azonban állapítanunk, hogy a mezőkövesdi kézimunka kereskedelmi értékesítését a gazdasági válság, az adóteher és egyéb körülmények manapság úgyszólván lehetetlenné teszik. A tipikus matyó hímzőipar termékei, amelyeknek az 1925—28. évek közti konjunktúra idején normális munkabér, munkaanyag és munka mellett is átlagosan nettó 20—25% nyereséggel való árusítása volt lehetséges, de az 50, sőt 100% haszonnal való eladások sem bizonyultak kivételesnek, ma már a hazai piacról úgyszólván teljesen leszorultak. A mezőkövesdi hímző és egyéb kézimunka manapság inkább a „grenadin“ női blúzok elterjedt sablonos formájának nemzetközi motívumokkal való díszítésére szorítkozik, amelyeknek a speciális helyi művészettel és általában a művészettel semminemű relációjuk nincsen, a külföldi piac azonban még egyelőre úgyszólván vagonszámra, tízezres tételekben veszi át. Mezőkövesdi előállítatásuknak az aránylag jelentéktelen munkadíjon kívül semmiféle lokális magyarázatát nem találhatjuk s a munkabérek szociálisabb irányú rendezése érdekében meginduló mozgalmak így tapasztalat szerint pusztán a meglévő munkaalkalmak elvo-

nását eredményezik. Az 1910-es években hasonlóképpen eredménytelen kísérlet történt a kérdésnek szövetkezeti alapon való rendezésére.

A hazai piacnak a matyó hímzésekkel szemben való elzárkózását s a mezőkövesdi kézimunkával szembeni gyakran tapasztalható averziót a gazdasági helyzeten kívül elsősorban e háziipari cikk nagyfokú minőségi dekadenciája magyarázza. Az üzleti szellem a műselyem alkalmazása óta általában inkább a kvantitatív, mint a kvalitatív termelésre fordított gondot a mezőkövesdi kézimunkaipar irányításában s az üzlet szempontjainak rendelte alá a népművészet szempontjait. Népművészet cégére alatt a tucatárúk özöne öntötte el ilyenformán Magyarországot, sőt Nyugat országait is s rontotta le a mezőkövesdi „varró“ művészi hitelét s vette el a piac pillanatnyi kedvező alakulása után e cikktől a fejlettebb ízlésű közönség vásárlókedvét. Ma már a matyónak vélt, silány anyagú, kivitelű és omamentikájú, rikító kézimunka Magyarország műveltebb köreiben valósággal indexre tett árunak számít s az is tudvalévő, hogy ez árutípus egyik példánya a lipcei árumintavásárokkal kapcsolatos ízléstelenségi kiállítás tárgyai közé is bejutott.

A mezőkövesdi hímzés dekadenciájának meggátolására a hanyatlás szembetünőbbé válása óta szervezetlen kísérletek egész sora indult meg, anélkül, hogy e kísérletek számottevő eredményről számolhatnának be. A vállalkozások ilyen irányban egyfelől nem bizonyultak tökeerősnek, másfelől — luxuscikkeket termelvén — a jelenlegi súlyos viszonyok között nem számíthattak a magyar közönség messzebbmenő anyagi támogatására sem. A néprajzi szempontból kétségtelen lelkes és értékes igyekezet a matyó hímzőművészetben rejlő lehetőségeket a magasabb körök számára igyekező kibontakoztatni, nem egy esetben képzett iparművészek beavatkozását tette szükségessé s így minőségileg kifogástalan, de sok tekintetben nem népi jellegű árukat produkált. A hímzőipar ilyen irányú szerény befolyásolása számos esetben az ornamentika megfigyelmezésére és a színek tompítására és szimmetriájára törekedvén, a népművészet eredetibb vonásainak visszaszorítását és elszalóniasítását eredményezte. E törekvések javára kell azonban írunk a matyóművészet típusgazdagságának felfedezését, amely szélesebb körökben, sajnos, mindmáig ismeretlen. A különböző színű „klott“ alapok mellett a házivászon, selyem, sőt bársony alapanyagra való hímzés a műselyem helyett az ú. n. „déemcé“ és „belina“ („Berliner“)-pamut stb. szálak, a simaöltésű ú. n. „nagy rózsás“ mellett a „surcos“, „szücsös“ és „törtös“ ornamentika és kivitel kedvelése: a variációk végtelen sorát hozta létre a népnek saját használatra szánt termékeiben, amelyek országos viszonylatban mindmáig ismeretlenek.

A vázolt szociális, művelődési, népegészség- és gazdaságügyi problémák, valamint a kézimunka körül kialakult kérdéskomplexum mellett, sajnos, a háború utáni évek folyamán a népviselet pusztulásának tünete is odasorakozott Mezőkövesd gondjai sorába. A község színpompájának hervadása a helyzet ismerője előtt valósággal napról-napra szemmel kísérhető lassú folyamat, amelynek természetes hát-

terét a hely föntebb demonstrált súlyos bajai szolgáltatják. Gazdasági szempontból ugyanis a hagyományos népviselet előnyösnek semmiképpen sem nevezhető; közepes minőségű anyagot és árat számítva, a matyó asszony legjellegzetesebb öt téli ruhadarabjának (téli sátoros-kendő, litya, rakott szoknya, sure és balinakendő) együttes ára mintegy 120 pengőnyi összegre rúg s ez összeg természetesen a falun egyebütt elterjedt sablonos polgári ruházat árát sokszorosan meghaladja. Valamikor a módosabb leányoknak 10—5 rend ruha is kijárt házasságuk alkalmával, a szegényebbre 5—6 rendet kapott. A nagyfokú elszegényedés természetes következményeként ma a konzervatívabb rétegeknél részben ócska ruhák járnak kézről-kézre, részben a hagyományos virágos ruhaanyagok olcsóbb és ízléstelenebb egyszínű kelmével való felcserélése figyelhető meg.

Még válságosabb a helyzet a férfiak öltözéke tekintetében, amelynek legjellegzetesebb hagyományos darabjai úgyszólván teljesen eltűnőben vannak. A legutóbbi évek folyamán a sablonos kék munkakötényre a pompás, virágos férfisurcok cserélődtek ki, amelyek azonban egyelőre még az ünnepi viselet nélkülözhetetlen kellékei közé tartoznak; az egykori hímzettmellű és kézelőjű ingek helyébe egyszerű fehér ing lépett, amelyekre a hímzett ingmell patentkapcsokkal illeszthető fel s a hagyományos ünneplő posztókabátot a „cvetter“, a régi furcsa pörgekalapot a sapka szorítja ki mindinkább. A romlás ilyen tekintetben a nincstelenség irányából haladva terjed tovább, akiket a summásélet vándorlása szinte átmenet nélkül vet ki a helyi szokáskonvenciókból s akik a régi ruházat fenntartására megfelelő anyagiakkal nem rendelkezvén, a gyárak által termelt olcsó, „divatos“ tömegcikknek vannak kiszolgáltatva. A női viseletnek a súlyos gazdasági helyzethez mérten viszonylag kedvezőbb állapotát lélektani okok magyarázzák.

A dekadencia további terjedésének meggátolása etnográfiai és gazdasági szempontból egyaránt országos érdek. Nemcsak egy gazdag fantáziájú faj művészi értékei és ősi hagyománymaradványok mennek e folyamat sodrában fokozatosan veszendőbe, de velük párhuzamosan a Mezőkövesd exotikus varázsában rejlő kereseti lehetőségek is kiapadnak s az idegenek által a helységben fölfedezni vélt tipikus magyar falu gazdasági szintje tovább süllyed.

A megoldási módok mérlegelése azonban nem tartozik tanulmányunk körébe. A telepítés, intenzív egészségügyi és kultúrmunka, a tagosítás, a kézimunkaügy megszervezése, az idegenforgalomnak a nép javára szolgáló kiaknázása, munkaalkalmak teremtése stb. volnának legközvetlenebb tennivalóink. Ezen a ponton azonban a problémák pusztán lokális jellege megszűnik.

SÁNDOR ISTVÁN